

مدرسه ایرانیان استانبول

اسفندیار معتمدی

مدرسه را بر هتل مجلل و کنار دریا برتر دانستم و با محبت آقای دکتر مهدوی، سرپرست مدارس ایرانی کشورهای همسایه و آقای محمدعلی سلیمی نسب، رییس مجتمع فجر، در آنجا ماندم و با معلمان و سوابق کار و اثر شگرف این مدرسه در زندگی ایرانیان مقیم ترکیه آشنا شدم. آن‌گاه در بازگشت به ایران، با بهره‌گیری از نوشته‌های گوناگون، به تنظیم این گزارش پرداختم.

*

مدرسه ایرانیان استانبول که اکنون در سال تحصیلی ۸۹-۱۳۸۸، از پایه اول ابتدایی تا پایان پیش‌دانشگاهی (رشته‌های ریاضی و تجربی) را در بردارد، دارای ۲۱۵ نفر دانش‌آموز پسر و دختر است. برنامه کلاس‌ها همان برنامه‌ای است که در مدارس داخل کشور اجرا می‌شود. ساعت کار از ۸/۱۵ الی ۱۳/۳۰ است و بعدازظهرها کلاس‌های

فرصتی پیش آمد تا به مدت پنج روز (۹-۱۴ خرداد ۸۹) سفری به استانبول داشته باشم. راهنمایم در این سفر آقای سید کمال میرخلف بود که مدت پنج سال است در کنسولگری ایران در استانبول، به خدمات فرهنگی و حقوقی مشغول است. مردی آگاه و هنرمند که توانسته است در مدت توقف در ترکیه، محراب مسجد ایرانیان را به شکل هنرمندانه‌ای کاشیکاری کند، تابلوهای زیبایی بنویسد، با انجمن خیریه ایرانیان مقیم ترکیه و هنرمندان، پزشکان، بازرگانان و بسیاری از ایرانیان ساکن استانبول، پیوند دوستی برقرار کند.

در همان روز ورود، من را که می‌دانست با مدرسه الفتی دیرین دارم، به دیدار دوستان معلم برد. در آن‌جا بود که کلاس و تخته و زنگ مدرسه مرا چنان جذب خود کرد که دعوت دوستان را پذیرفتم و اقامت در سویت کوچک

محمدباقر نیرومند
(۱۳۶۹-۱۳۷۸)

معلم، مدیر، مؤلف و پژوهشگر.
خوزستان

وی نوه مرحوم شیخ جعفر شوشتری، واعظ شهیر عصر قاجار بود و در شوشتر متولد شد. مردی دانشمند، بصیر، مدیر و معلمی دلسوز و بالیمان بود. به مدت ۳۳ سال در آموزش و پرورش خوزستان، در شوشتر و اهواز خدمت کرد پس از بازنشستگی باز هم به مدیریت دبستان ملی جعفری منصوب شد و ۱۸ سال نیز در این سمت خدمت کرد و جمعا ۵۲ سال از عمر خود را در خدمت به فرهنگ و تعلیم و تربیت گذراند پس از آن نیز به کار پژوهش و تألیف ادامه داد و کتاب‌هایی را تألیف کرد از جمله: تحریر قرآن مجید به خط خودش، تذکره شوشتر، اشعار محلی خوزستان، واژه‌نامه گویش شوشتری (بدهی از شوشتر که این کتاب را انجمن آثار و مفاخر فرهنگی چاپ کرده است)، محمدباقر نیرومند به کارهای هنری و فنی نیز علاقه داشت. برای مثال، در دبستان جعفری، کلاس‌های عکاسی برای دانش‌آموزان دایر کرده بود. همسر وی خانم مریم محمدی نیز زنی فاضله بود و کتاب «راهی به سوی دین» را تألیف کرد. محمدباقر نیرومند که یکی از پایه‌گذاران فرهنگ نوین در خوزستان بود، در ۲۸ مهر ماه سال ۱۳۶۹ در شیراز در گذشت.

اکنون مدرسه با ۱۷۸۰ مترمربع زیر بنا، در چهار طبقه و در مالکیت وزارت آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران قرار دارد. مدرسه به آزمایشگاه، کارگاه، سالن اجتماعات، کتابخانه و یک سویت جداگانه مجهز است.

۲. نظام نامه خصوصی دبستان ایرانیان استانبول

در سال ۱۲۶۳، یعنی در همان سال تأسیس مدرسه، نظام نامه ای در هشت فصل و ۱۰۲ ماده تنظیم شد و کلیه امور مربوط به اداره مدرسه، شرایط ثبت نام، شرایط دانش آموزان و معلمان، روش تدریس و مواد درسی در آن منظور شد؛ به طوری که هر کس به خوبی و روشنی تکلیف خود را می دانست. بر طبق موادی از این نظام نامه، مدت تحصیلی در مدرسه ۸ سال است و فارغ التحصیلان شهادت نامه می گیرند و به کار می پردازند. ماده ۲۲ این نظام نامه، دروسی را که باید شاگردان بخوانند، به این ترتیب مشخص کرده است:

فارسی خواندن و نوشتن، علم عقاید، حرف و نحو عربی، منطق و معانی، تاریخ عمومی، تاریخ ایران، رسم، علم حساب، جغرافیا، هندسه جبر، هندسه رسمیه و مناظر مستویه، حکمت طبیعی، کیمیا، تاریخ طبیعی، علم هیئت قوانین دول، علم ثروت، اصول دفتر جدید، لسان اجنبی.

ماده سی ام: زبان رسمی دبستان فارسی است. معلم دائمی دبستان و خلیقه ها مجبورند کودکان را فارسی آموخته و به تکلم نمودن فارسی مجبور نمایند.

ماده سی و هشتم: از برای دبستان، حکیم مخصوصی [پزشک] معین خواهد شد که لاقلاً پانزده روز یکمرتبه به دبستان آمده، شاگردان را معالجه نموده و از برای هر یک معالجه لازم باشد، نسخه دوا خواهد داد [مورد توجه وزارت آموزش و پرورش].

ماده پنجاه و یکم: در دبستان، زدن معاملات تحقیریه به کلی ممنوع است.

از موارد دیگر: معلم ها دائماً با شاگردان با احسن معاملات حرکت نموده و تنبیهات و وصایا را نیز تا زمان مناسب اجرا نمایند. دبستان هیچ وقت بی معلم نباید بماند. شاگردان در دبستان نماز خود را ادا خواهند نمود. شاگردانی که زحمت کشیده و جلب توجه مافوق خود را نموده اند، اسامی آنها با خط جلی در لوحه مخصوص تحسین ثبت و در درس خانه آویخته خواهد شد.

۳. معلمان این مدرسه

در فهرستی که آقای محمدعلی سلیمی نسب از مدیران مجتمع آموزشی فجر استانبول تهیه کرده است، به غیر از حکمت بیک، الکساندر بیک که از مردم ترکیه و فرانسه اند، ۴۵ نفر ایرانی در طول ۱۲۶ سال اخیر، مدیریت مدرسه را برعهده داشته اند که نمونه آنها شادروانان حسن تقی زاده و علی جواهر کلام بودند. یکی از مدیران دوره های اخیر این مدرسه سید محمد کاظم معصومی لاری بود که دو نوبت به مدت چهار سال مدیر مدرسه شد. ایشان را در انجمن خیریه ایرانیان مقیم استانبول دیدم. انسان فرهیخته و معلمی آگاه و نمونه بود و اکنون ۷۷ سال دارد. او در

تقویتی و فوق برنامه دایر می شود. این آموزشگاه از نوع نمونه مردمی است و بخش عمده هزینه ها از راه شهریه دانش آموزان تأمین می شود. آموزگاران و دبیران مجتمع، اکثراً تحصیلات لیسانس و فوق لیسانس دارند و در تخصص خود از آگاه ترین دبیران کشورند که از طریق مصاحبه و مسابقه برگزیده می شوند. مدت مأموریت آنها به ترکیه، هر یک دو سال و حداکثر سه سال است. شیوه تدریس و ارزش یابی همان است که در کشور جریان دارد. دانش آموزان هم زمان با دانش آموزان مدارس داخلی امتحان می دهند و معمولاً برای امتحانات هم ناظری از تهران اعزام می شود.

آنچه من را به این مدرسه جلب کرد، عوامل متعدد بود: زمان تأسیس مدرسه، چگونگی تشکیل آن، نظام نامه مدرسه، وجود بعضی از معلمان که سراسر شوق بودند و در قبولی دانش آموزان ایرانی در دانشگاه های ترکیه تأثیر داشتند، هم بستگی و جمعی که این مدرسه در میان ایرانیان مقیم استانبول به وجود آورده بود و سرانجام زنده نگه داشتن زبان فارسی در ترکیه و انتشار روزنامه های فارسی زبانی که در انقلاب مشروطیت مؤثر بوده است. و در این جا به اختصار به شرح هر یک می پردازیم.

۱. تأسیس مدرسه

مدرسه ایرانیان مقیم استانبول، در سال ۱۳۰۱ق/ ۱۲۶۳ش/ ۱۸۸۴م، چهارده سال پیش از آن که مدرسه ای در تهران دایر شود به وجود آمد.

مؤسسان مدرسه، گروهی از تجار و فرهنگ دوستان ایرانی بودند که ابتدا در استانبول انجمن تأسیس کردند. مدیریت این انجمن بر عهده حاج رضا قلی خراسانی بود. جالب است بدانیم که هم اکنون (۱۳۸۹) در استانبول «انجمن خیریه ایرانیان مقیم ترکیه» (تأسیس ۱۹۴۵) به مدیریت آقای محمد ابراهیم برهان الدین شیبستری و درآمد ماهانه ۲۰ هزار دلار دایر و در خدمت امور فرهنگی و اقتصادی و اجتماعی ایرانیان نیازمند است.

مدرسه ایرانیان در یک اتاق استیجاری در محله والدخان در کنار مسجد فعلی ایرانیان، با ۹ نفر دانش آموز شروع به کار کرد و میرزا علی خان خوبی مسئولیت تدریس را بر عهده گرفت. بعد از او حاج نجف خوبی و سپس حاج رضا قلی خراسانی معلمان این کلاس شدند. حاج رضا قلی با حضور سفیر ایران در ترکیه، جلسه ای تشکیل داد. در آن جلسه تصویب شد که از طرف ایرانیان کنسرتی ترتیب داده شود. این کنسرت تشکیل شد و از محل درآمد فروش بلیت، خانه ای نزدیک سفارت ایران، در بهترین محل استانبول، خریداری شد و به مدرسه اختصاص یافت. پس از چند سال محل مدرسه فروخته شد و جای دیگری به وسعت ۹۰۰ مترمربع در محله سلطان احمد، جنب دادگستری استانبول خریداری شد. این محل در سال ۱۲۷۹ شمسی به بیمارستان تبدیل شد و یکی از مجهزترین بیمارستان های آن شهر شد. سنگ نوشته ای از افرادی که به ساخت بیمارستان کمک کرده اند، در ساختمان موجود است.

محمد احمدلوند
(۱۳۵۲ش)

دبیر زبان انگلیسی، مدرس آموزش عالی، مؤلف. همدان وی مدرک کارشناسی ارشد آموزش زبان انگلیسی دارد و اکنون در شهر سامن (استان همدان) خدمت می کند. او علاوه بر زبان انگلیسی، در انجمن سیمای جوانان ایران نیز کارگردانی سینما آموخته است. احمدپور که اکنون سرگروه زبان انگلیسی در سامن است، در دو زمینه تدریس و تألیف فعال است. در مدارس همدان، کلاس های ضمن خدمت و دانشگاه های آزاد، پیام نور و دانشگاه علوم قرآنی تدریس کرده، سه کتاب تخصصی در آموزش زبان تألیف کرده و تعدادی مقاله تخصصی زبان در مجله رشد زبان نوشته است. ایشان مقالاتی نیز در زمینه های آموزشی، اجتماعی، نقد فیلم و... در مجلات رشد معلم، سروش نوجوان و دیگر مطبوعات به چاپ رسیده است.

دفتر یادداشت‌م چنین نوشته است:

«سید محمد کاظم معصومی لاری، متولد ۱۳۱۲ شمسی در کنگاور. دوره شش ساله ابتدایی را در مدرسه رازی کرمانشاه تمام کردم. دوره اول متوسطه را در دبیرستان شرافت بغداد و دوره دوم متوسطه را در دبیرستان فردوسی تهران. سال ۱۹۵۷ برای تحصیلات عالی به استانبول آمدم. در همان سال به علت داشتن خط خوب، در سرپرستی امور دانشجویان در ترکیه و مدرسه ایرانیان استخدام محلی شدم و به مدت ۲۳ سال هم کار اداری و هم سرپرستی امور دانشجویان و هم تدریس نمودم.

از سال ۱۹۵۸ تا این تاریخ (۲۰۱۰) هفته‌ای چهار روز در دانشگاه، انجمن خیریه، کتابخانه ملی ترکیه و انجمن بازرگانان ایرانی، کلاس زبان و ادبیات برای ترک‌ها و ایرانیانی که در استانبول متولد شده‌اند، ولی زبان مادری را نمی‌دانند، برگزار می‌شود.»

آقای معصومی می‌گفت، پس از انقلاب اسلامی در حالی که ۲۳ سال معلمی کرده بودم، به من اعلام شد که می‌توانم به تهران بروم و به استخدام رسمی دولت درآیم. به تهران رفتم. به من گفتند باید در منطقه ۸ تهران مشغول شوی تا ابلاغت را صادر کنیم. گفتم: زندگی، علاقه و سابقه کارم در ترکیه است. اجازه بدهید همان‌جا مشغول شوم و کارم را ادامه دهم. گفتند نمی‌شود و تنها راهی که برای برگشت داری، خرید خدمت است. من هم به وزارتخانه رفتم. به اتاق مرحوم باهنر، وزیر آموزش و پرورش، و نامه‌ای نوشتم و همه حق و حقوقم را به دولت و شخص وزیر واگذار کردم تا صرف امور خیریه کنند. باز هم رضایت نمی‌دادند. می‌گفتند ممکن است بعد از شما فرزندان اعتراض کنند. من امضای موافقت فرزندانم را گرفتم و تحویل دادم و به ترکیه بازگشتم. با وجود این که اکنون ۵۳ سال است در ترکیه زندگی می‌کنم حاضر نیستم ملیت ایرانی خود را از دست بدهم.»

موضوع عشق به ایران و ملیت ایرانی را به هر یک از ایرانیان مقیم استانبول که دیدار کردم، کاملاً احساس نمودم. خانم هنرمندی می‌گفت، با همه مشکلات خارجی

بودن را تحمل و ملیت خود را حفظ می‌کنم. یکی دیگر از معلمان این مدرسه، رضا زاده شفق بوده است که «تدریس فارسی و تاریخ ادبیات ایران را در این مدرسه برعهده داشت. شفق پس از حمله روس‌ها به آذربایجان و کشتار آزادی خواهان و تعطیلی روزنامه شفق، به ترکیه رفت و در این مدرسه به آموزش پرداخت [صدرهاشمی ج ۳: ۷۴].»

۴. مرکز تجمع ایرانیان

مدرسه ایرانیان استانبول محل تجمع ایرانیان و بحث‌های آزادی خواهان و تبادل نظر در مسائل ایران و به خصوص موضوع مشروطیت بوده است. معمولاً روزنامه‌های فارسی زبان که در ترکیه منتشر می‌شدند، از روزنامه‌های تهران پیشروتر و روشنگرتر بودند و در آن‌جا نوشته، و چاپ و به ایران فرستاده می‌شدند. این روزنامه‌ها عبارت بودند از: آزادی (۱۳۲۷ق)، اختر (۱۳۱۳ق)، سروش (۱۳۲۷ق) به مدیریت علی اکبر دهخدا، شاهسون (۱۳۰۶ق) به مدیریت حاج عبدالرحیم طالبوف، شمس (۱۳۲۷ق)، شهید (۱۳۲۹ق) و فکر استقلال (۱۳۲۸ق).

مدرسه ایرانیان استانبول مرکزی برای انتقال فرهنگ غربی به ایران بوده است. تأسیس این مدرسه سبب شد که در ایران مدارس مشابهی تأسیس شود و آموزش و پرورش جدید گسترش یابد.

آقای سهراب احسانی، دبیر فیزیک مدرسه بر این باور بود که سطح آموزش در مدرسه ایرانیان از مدارس ترکیه بسیار بالاتر است و حتی شاگردان متوسط این مدرسه بیشتر از دانش‌آموزان خوب ترک در دانشگاه‌ها قبول می‌شوند.

منابع

- دست نوشته‌های آقای محمد علی سلیمی نسب
- مدارس جدید در دوره قاجاریه، تألیف اقبال قاسمی پویا. مرکز نشر دانشگاهی. چاپ اول. ۱۳۷۷.
- روزنامه‌های ایران از آغاز تا سال ۱۳۲۹. تألیف هل. رابینو. ترجمه و تدوین جعفر خمایی‌زاده.
- تاریخ مشروطیت ایران. تألیف احمد کسروی. صدای معاصر. ۱۳۸۰.
- تاریخ مطبوعات ایران. تألیف صدر هاشمی. جلد ۳.

مدرسه ایرانیان
استانبول محل
تجمع ایرانیان
و بحث‌های
آزادی خواهان
و تبادل نظر در
مسائل ایران و به
خصوص موضوع
مشروطیت بوده
است. معمولاً
روزنامه‌های
فارسی زبان
که در ترکیه
منتشر می‌شدند،
از روزنامه‌های
تهران پیشروتر و
روشنگرتر بودند